

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 8. 2024. Issue 1.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem **782**.

MJSS

MONTENEGRIAN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 8. 2024. Issue 1. Podgorica, June 2024.

Publishing this issue of MJSS was supported by the
Ministry of Science of Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Zivko Andrijasevic, Dragutin Papovic, Ivan Tepavcevic, Milan Scekic.

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srdja Pavlovic, University of Alberta, CANAD

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 100 copies

Volume 8. 2024. Issue 1. Podgorica, June 2024.

CONTENTS:

STUDENT PROTESTS OF 1968 - MONTENEGRIN PERSPECTIVE

Vukadin NISAVIC..... p.7.

ROMAN AND BYZANTINE DALMATIA ON THE TERRITORY OF MONTENEGRO UNTIL THE MIDDLE OF THE 13TH CENTURY

Dragutin PAPOVIC..... p.51.

THE FOREIGN POLICY OF FRANCE IN THE TIME OF LOUIS XIV

Milivoj BESLIN, Adnan PREKIC, Milos TIRNANIC..... p.83.

COMMUNICATING TOURIST OFFER IN A FOREIGN LANGUAGE HIGH- AND LOW-CONTEXT COUNTRY TESTIMONIALS

Marijana M. PRODANOVIC¹, Ieva BRAZAUSKAITE ZUBAVICIENE, Asta PUKIENE, Albertas JUODEIKA..... str.113.

US DIPLOMACY AND POLITICAL LIFE ON THE PAGES OF THE "GLASA CRNOGORCA" 1873-1914

Ivan TEPAVCEVIC, Predrag ADZIC..... p.145.

A DIFFERENT PERSPECTIVE OF MONTENEGRO IN THE 20TH CENTURY- Book review: Milan Scekcic, Inventing history-Review of the interpretation of the history of Montenegro in the 20th century

Edin SMAILOVIC..... p.165.

THINKING ABOUT THE PAST TO BUILD THE FUTURE–Book review: Dragan Markovina, Lebanon on the Neretva: the culture of memory and oblivion

Vukadin NISAVIC..... p.169.

RESIDENTIAL HELL-Book review: Aleksandar R. Miletić, Residential Hell - Rent Controlled System in Southeast, Eastern and Central Europe 1914-1930

Jovan MUHADINOVIC..... p.173.

A GENERATION THAT IGNORES HISTORY HAS NO PAST AND NO FUTUR

E-Book review: Teaching manual: Igor Radulović, Miloš Vukanović, War crimes of the 90s in the verdicts of the Montenegrin judiciary

Filip KUZMAN..... p.181.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS..... p.185.

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srđa Pavlović, University of Alberta, KANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 100 primjeraka

Volume 8. 2024. Issue 1. Podgorica, June 2024.

SADRŽAJ:

STUDENTSKI PROTESTI 1968. – CRNOGORSKA PERSPEKTIVA

Vukadin NIŠAVIĆ..... str.7.

RIMSKA I VIZANTIJSKA DALMACIJA NA PROSTORU CRNE GORE DO SREDINE XIII VIJEKA

Dragutin PAPOVIĆ..... str.51.

SPOLJNA POLITIKA FRANCUSKE U VRIJEME LUJA XIV

Milivoj BEŠLIN, Adnan PREKIĆ, Miloš TIRNANIĆ..... str.83.

COMMUNICATING TOURIST OFFER IN A FOREIGN LANGUAGE HIGH- AND LOW-CONTEXT COUNTRY TESTIMONIALS

Marijana M. PRODANOVIC¹, Ieva BRAZAUSKAITE ZUBAVICIENE, Asta PUKIENE, Albertas JUODEIKA..... str.113.

AMERIČKA DIPLOMATIJA I POLITIČKI ŽIVOT NA STRANICAMA GLASA CRNOGORCA 1873-1914

Ivan TEPAVCEVIC, Predrag ADZIC..... str.145.

DRUGAČIJA PERSPEKTIVA CRNOGORSKOG 20.VIJEKA-Prikaz knjige: Milan Šćekić, Izmišljanje istorije-Osvrt na tumačenje istorije Crne Gore 20.vijeka

Edin SMAILOVIĆ.....str.165.

PROMIŠLJANJE PROŠLOSTI RADI IZGRADNJE BUDUĆNOSTI-Prikaz knjige: Dragan Markovina, Libanon na Neretvi: kultura sjećanja i zaborava

Vukadin NIŠAVIĆ..... str.169.

STAMBENI PAKAO-Prikaz knjige: Aleksandar R. Miletić, Stambeni pakao-sistem kontrolisane stanarine u Jugoistočnoj, Istočnoj i Srednjoj Evropi 1914-1930

Jovan MUHADINović..... str.173.

GENERACIJA KOJA IGNORIŠE ISTORIJU NEMA PROŠLOST, A NI BUDUĆNOST-Prikaz priručnika za nastavu: Igor Radulović, Miloš Vukanović, Ratni zločini

90-ih u presudama crnogorskog pravosuđa

Filip KUZMAN..... str.181.

UPUTSTVA ZA AUTORE..... str.185.

Review Paper

SPOLJNA POLITIKA FRANCUSKE U VRIJEME LUJA XIV

Milivoj BEŠLIN¹

Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu

e-mail: milivoj.beslin@ifdt.bg.ac.rs

Adnan PREKIĆ²

Filozofski fakultet – Nikšić, Univerzitet Crne Gore

e-mail: adnanp@ucg.ac.me

Miloš TIRNANIĆ³

Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu

e-mail: milos.tirnanic@ifdt.bg.ac.rs

---

¹Milivoj BEŠLIN: istoričar i viši naučni saradnik Instituta za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu. Predavao je na Filozofskom fakultetu Univerziteta Crne Gore 2017-2018. Napisao je dvotomnu monografiju *Ideja moderne Srbije u socijalističkoj Jugoslaviji*, kao i više desetina stručnih studija, članaka, rasprava i prikaza u domaćim i međunarodnim naučnim časopisima i zbornicima. Priredivač i urednik sedam zbornika radova. Osnivač i koordinator Laboratorije za istraživanje socijalizma i (post)jugoslovenske studije (YugoLab) na IFDT.

²Adnan PREKIĆ: Završio je studije Istorije i geografije, magistrirao na Filozofskom fakultetu u Beogradu, a doktorirao na Univerzitetu Crne Gore sa temom „Političke ideje i ideologija u Crnoj Gori 1945–1955”. Od 2009. godine radi na Odsjeku za istoriju Filozofskog fakulteta Univerziteta Crne Gore, gdje je 2021. godine biran u akademsko zvanje docent. Osnovni predmet naučnog interesovanja je savremena istorija XX vijeka, a istraživački se bavio i odnosom države i vjerskih zajednica i kulturnim nasljeđem Crne Gore. Živi i radi u Podgorici.

³Miloš TIRNANIĆ: Završio je osnovne i master studije istorije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Trenutno je doktorand istorije na pomenutom fakultetu, a tema njegove doktorske disertacije nosi naziv „Predstave o Evropi u krugovima intelektualne, društvene i političke elite Srbije (1989-1992)”. Godine 2022. izabran je u zvanje istraživač-pripravnik na Institutu za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu, gdje je angažovan kao stipendista Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija. Objavio je nekoliko naučnih članaka i prikaza knjiga.

ABSTRACT:

The article presents the key directions of French foreign policy during the reign of Louis XIV (1643-1715). The research focus was on the most representative elements of French foreign policy, especially diplomatic and military activities, with which Louis XIV tried to establish the absolute hegemony of France in Europe. The paper predominantly relies on contemporary literature, through which the position of France in European politics is explained, the most important military and diplomatic activities are analyzed, and the importance of the internal organization of the French state in these processes is pointed out. Apart from a detailed analysis of Louis XIV's military and diplomatic activities in which he tried to create conditions for the establishment of French supremacy in Europe, a special research focus was placed on the model of the so-called reunionist policy of the French king, with which he tried to unite the territories of the German states and the Spanish kingdom.

KEYWORDS:

Louis XIV; France; Spanish heritage; Reunionism; Europe; Foreign policy; War;

SAŽETAK:

U članku su predstavljeni ključni pravci francuske spoljne politike u vrijeme vlasti Luja XIV (1643–1715). Istraživački fokus je na najreprezentativnijim elementima spoljne politike Francuske, posebno diplomatskim i vojnim aktivnostima, kojima je Luj XIV pokušavao da uspostavi apsolutnu hegemoniju Francuske u Evropi. Rad se dominantno oslanja na savremenu literaturu, kroz koju se objašnjava pozicija Francuske u evropskoj politici, njen odnos sa drugim državama, analiziraju najznačajnije vojne i diplomatske aktivnosti, ukazuje na značaj unutrašnje organizacije francuske države u ovim procesima. Osim detaljne analize vojnih i diplomatskih aktivnosti Luja XIV kojima je pokušavao stvoriti uslove za uspostavljanje francuske prevlasti u Evropi, poseban istraživački fokus je stavljen na model takozvane reunionističke politike francuskog kralja, kojom je pokušavao da prisajedini teritorije njemačkih država i španske kraljevine.

KLJUČNE RIJEČI:

Luj XIV; Francuska; Špansko nasljeđe; Reunionizam; Evropa; Spoljna politika; Rat.

UVOD

Etabliranje Francuske kao najuticajnije i najmoćnije evropske države krajem 17. i početkom 18. vijeka u direktnoj je vezi sa vladavinom Luja XIV. Vlast najdugovječnijeg monarha u Evropi koja je trajala od 1643. do 1715. godine obilježila je sintagma *L'État c'est moi* (Država, to sam ja), koja najslikovitije opisuje apsolutistički karakter vlasti Luja XIV. Tokom 72 godine vlasti Luja XIV, Francuska je postala najuticajnija država Evrope, ali su istovremeno ogromne ambicije francuskog kralja dovele Francusku na ivicu bankrota. Vlast Luja XIV možemo podijeliti na tri etape. U prvoj fazi (1643–1661) glavnu riječ u francuskoj politici umjesto mladog kralja vodi njegova majka, regentkinja *Anne of Austria* i moćni kardinal *Jules Mazarin*. Druga etapa (1661–1683) počinje nakon smrti kardinala *Mazarina*, u kojoj Luj XIV uspostavlja model apsolutističke države uz pomoć članova Kraljevskog Savjeta: *Hugues de Lionne* – ministra spoljnih poslova; *Michel Le Tellier* – ministra vojnog i *Jean-Baptiste Colbert* – ministra finansija. Najzad, treća faza (1683–1715) vlasti Luja XIV započinje nakon smrti prvog saradnika *Jean-Baptiste Colberta*, u kojoj Luj XIV preuzima sve segmente državne uprave, uspostavljajući kontrolu nad svim aspektima političkog, diplomatskog, vojnog i ekonomskog života u Francuskoj.

U prvim godinama vlasti, mladi kralj, odnosno njegovi namjesnici suočavaju se sa velikom pobunom plemića (*Fronde*), koja je imala snažan uticaj na oblikovanje karaktera mladog kralja. U tom periodu mladi kralj je naučio važnu lekciju – morao je pažljivo slušati svoje savjetnike, naučio je izbjegavati sukobe, taktizirati i vjerovati poput *Mazarina* da će strpljiv čovjek uvijek pobijediti. U drugoj fazi svoje vladavine, Luj XIV se posvetio snaženju francuske ekonomije kroz koncept merkantilističke privrede, razvoja trgovine, pomorstva i industrije. Stvorio je snažnu centralizovanu administraciju iz koje je nastala ozbiljna centralizovana država kojom se vladalo iz jednog centra. Uništio je srednjovjekovne tradicije lokalnog plemstva i prisilio ih na apsolutnu poslušnost i saradnju sa monarhijom.

Tokom svoje vlasti, Luj XIV je 1685. godine ukinuo *Nantski edikt* i započeo progon Hugenota, uspostavljajući potpunu kontrolu nad katoličkom crkvom zbog čega je došao i u sukob sa Vatikanom.

Tokom 70-ih godina 17. vijeka, Francuska je bila najmnogoljudnija i najmoćnija država Evrope. U periodu Luja XIV broj stanovnika se kretao između 17 i 19 miliona sa tendencijom blagog rasta. U poređenju sa drugim evropskim silama (Engleska oko 5 miliona, Austrija oko 7 miliona...) Francuska je, nesumnjivo, najmnogoljudnija, i u stanju je da tokom rata odolijeva savezu tri ili četiri velike sile.

Iako je u Francuskoj i dalje dominirala poljoprivredna proizvodnja, sređene finansije, ali i širok poreski zahvat koji je obezbijedio ministar *Colbert*, stvorili su uslove za ogromna izdvajanja za vojsku i finansiranje megalomanske vojne kampanje Luja XIV. Dvorska kultura koju je na svom dvorcu *Versailles* uspostavio Luj XIV postala je model svim drugim monarhijama u Evropi. Koncept raskošnog i velelepnog dvorca u kome su se odvijali svi državni i društveni procesi doveo je do razvoja graditeljstva, likovne i muzičke umjetnosti. Po mnogim ocjenama, Luj XIV i sve ono što se dešavalo u dvorcu *Versailles* pružili su ključni doprinos u oblikovanju epohe klasičnog baroka.

ISTORIJSKI KONTEKST

Francuski kralj Luj XIV Burbon rođen je nakon 23 godine braka između Luja XIII i habzburške princeze Ane Austrijske, ćerke španskog kralja Filipa III. Sa strane Burbona, preci Luja XIV bili su francuski kralj Anri IV i princeza Toskane, unuka Kozima I Medičija – Marija Mediči. Njegov otac Luj XIII umro je sa nepune 42 godine, nakon čega je francusku krunu naslijedio njegov petogodišnji sin Luj XIV.

Njegova majka, Ana Austrijska, postala je regentkinja mladom kralju, ali je narednih skoro dvadeset godina ključnu riječ u francuskoj unutrašnjoj i spoljnoj politici vodio kardinal Mazarin (*Jules Raymond Mazarin*), koji će sve do smrti 1661. godine biti ključna ličnost francuske politike.

Luj XIV na vlasti je bio 72 godine, što ga čini ne samo najdugovječnijim vladarom dinastije Burbona već i jednim od najdugovječnijih monarha u istoriji Evrope. Prve godine vlasti Luja XIV obilježilo je francusko učešće u posljednjoj fazi Tridesetogodišnjeg rata i potpisivanje Vestfalskog mirovnog sporazuma, kojim je potvrđena dominacija Francuske u Evropi.

Francuska je ovim mirovnim sporazumom, osim teritorijalnih proširenja (Verden, Tuluz, Mec), od Habzburgovaca dobila Alzas. Francuzi su takođe od habzburškog uticaja odvojili mnoge male njemačke države koje su bile u sastavu Svetog Rimskog carstva, dodatno afirmišući koncept nacionalnih država. Sa druge strane, Vestfalski sporazum garantovao je nezavisnost Nizozemskoj, ali će ta činjenica u narednom periodu biti izvor novih sukoba sa Francuskom.

Unutrašnja politika u prvim godinama vlasti Luja XIV bila je mnogo izazovnija. Na to je prevashodno uticao sukob majke-regentkinje Ane Austrijske i kardinala Mazarina sa feudalnim plemstvom koje se suprotstavilo namjerama monarhije da ograniči njihov uticaj i primora ih na plaćanje većih poreza. Došlo je do pobune plemića koja je nazvana *Fronde* i koja se razvijala u nekoliko faza. Plemiće je predvodio član dinastije Burbona, veliki vojskovođa *Luj II Burbon od Kondea*, poznatiji pod nazivom *Veliki Konde*, koji je u jednom trenutku sukoba sa francuskom krunom dobio i vojnu pomoć Španije.

Francuski plemići predvođeni Velikim Kondeom stali su na stranu Španije, čime je nastavljen sukob Francuske i Španije započet još 1635. godine tokom Tridesetogodišnjeg rata. Odlukama Vestfalskog mirovnog sporazuma Francuska je dobila Alzas i Loren, čime je prekinuta direktna veza između Španije i Nizozemske što je bio povod za nove sukobe. Poput onoga što je Francuska činila kada je podržavala različite ustanke u Kataloniji, tako je i Španija 1648. godine podržala ustanak francuskih plemića – Frondu, protiv francuske krune.

Započeta je serija sukoba koji su zaključeni *Pirinejskim mirom* 1659. godine kojim je Francuska dobila dio Katalonije, a državna granica između Francuske i Španije utvrđena je na Pirinejima. Dio mirovnog sporazuma bio je i brak između Luja XIV i Marije Tereze, ćerke španskog kralja Filipa IV.

Nakon smrti kardinala Mazarena u martu 1661. godine Luj XIV preuzima upravljanje državom. Hroničari su zapisali da je, i pored velikog broja hobija, francuski kralj svakodnevno provodio šest do osam sati dnevno za svojim radnim stolom baveći se državnim pitanjima. Prekinuo je sa praksom širok-

og kraljevskog Savjeta i oslonio se na pomoć nekoliko bliskih pojedinaca, koji nijesu bili pripadnici starih plemićkih porodica. Centralizovana državna uprava za vrijeme Luja XIV obuhvatala je manje od 1.000 službenika, koji su funkcionisali po jasno utvrđenim procedurama i naglašenom hijerarhijom.

Njegovi najbliži saradnici bili su: *Hugues de Lionne* – ministar spoljnih poslova; *Michel Le Tellier* – ministar vojni i *Jean-Baptiste Colbert* – ministar finansija. Snažna i centralizovana državna uprava omogućavala je direktnu kontrolu Kralja, ali i efikasnu naplatu poreza. Sistem naplate poreza usavršio je ministar Kolber, koji je uveo pravilo planiranja godišnjeg budžeta, odnosno detaljan plan svih državnih prihoda i rashoda. U okviru svog resora, Kolber je razvijao industriju, izgradio trgovačku i ratnu flotu, te osnovao kolonije.

Najzaslužniji arhitekti francuske vojne sile bili su *Michel Le Tellier* i njegov sin Luvoa, koji su Rišeljeovu ideju stajace, dobroobučene vojske, sproveli u djelo. *Tellier* 1643. godine postaje državni sekretar rata i odmah zavodi red u haotični sistem regrutovanja i snabdijevanja u vojsci, prigodljivim sistemom rezervnih magacina i pokretnih komora.

Značajna karakteristika jačanja vojnih snaga Francuske je izgradnja pomorske flote. U vrijeme Mazarena zapostavljena mornarica jedva da je brojala 2–3 ratna broda, dok dvije decenije kasnije Luj XIV raspolaže sa 117 ratnih brodova i 30 galija. Tvorac francuske pomorske imperije sa čak 50.000 mornara i odlično pozicioniranim lukama bio je mudri Kolber.

Nema sumnje da je apsolutistički koncept vlasti i države jedan od osnovnih razloga za uspon Francuske i njeno etabliranje u najmoćniju državu Evrope krajem 17. i početkom 18. vijeka. Međutim, u tom kontekstu, Luj XIV je samo nastavio tradiciju njegovih prethodnika, preciznije tradiciju dva kardinala koja su upravljala Francuskom: Rišeljea i Mazarena.

Utemeljivač koncepta apsolutističke države bio je kardinal Rišelje, koji je smatrao da su interesi države imali prednost u odnosu na sva zakonska rješenja utemeljena na pravu i garantovanim privilegijama. U njegovom tumačenju postojala je jasna razlika između onoga što je pravo i pravda. Takav pristup kardinala Rišeljea bio je najočigledniji tokom Tridesetogodišnjeg rata, kada

je Francuska ušla u savezništvo sa protestantskim zemljama, i kako su neki objašnjavali „*prvi put u istoriji Francuske iskusila plodove državnog razuma*”.

Diplomatija je bila važna poluga vlasti Luja XIV. Najveći dio diplomatskih poslova nalazio se u rukama državnih sekretara, čiji je manevarski prostor bio mali, zbog kraljevog naglašenog interesovanja za ovaj resor. Iscrpnost i pouzdanost su bile osobine koje je tražio od svojih ambasadora u inostranstvu. Jedno od brojnih – među stotinama sličnih – uputstava kralj je napisao svom poslaniku u Poljskoj: „*Trudite se da mi date savršeno tačan izveštaj vaših poseta kralju i kraljici Poljske; zapažajte čak i izraze, koje oni budu koristili u svojim odgovorima, i ne brinite da će izveštaj, koji ćete mi dati o njihovom ponašanju i društvenom i ličnom i porodičnom, biti preopširan; često sitnice mogu da mi pomognu u razumevanju značajnih stvari*”. Luj XIV je volio diplomatiju, prije svega kao čin veličanstvenosti, raskoši i elegancije. Ceremonijal na audijencijama za strane poslanike brižljivo je pripreman. Javni i svečani prijemi odvijali su se uz nakud divljenja velikom kralju, blistavom, ponosnom.

Bez obzira na važnu ulogu *Hugues de Lionne* u vođenju i koncipiranju francuske spoljne politike,

ključnu ulogu u svim diplomatskim akcijama u periodu od 1661. do 1715. godine vodio je isključivo kralj – Luj XIV.

Evropa nakon 1648. godine

Izazovi francuske spoljne politike

Nakon Vestfalskog mirovnog sporazuma (1648) i Pirinejskog mira (1659) Francuska je i formalno postala najmoćnija država Evrope. Osim teritorijalnih proširenja, Francuskoj su u pozicioniranju najuticajnije i najmoćnije države u Evropi išle u prilog i neke druge okolnosti. Habzburgovci, kao najozbiljniji neprijatelj Burbona, nakon Vestfalskog mirovnog sporazuma izgubili su poziciju najuticajnije dinastije. Njihov položaj u Svetom Rimskom carstvu i njemačkim zemljama bio je uništen, a nijesu zanemarljivi ni teritorijalni gubici sa kojima su se suočili. Sa druge strane, Habzburgovci su bili opterećeni problemom istočnih granica, odnosno narušenosti austrijskih i ugarskih posjeda u srednjoj Evropi, koji su bili ugroženi od napada Osmanlija (1683–1699). U takvoj poziciji, habzburški car Leopold I nije mogao ni pomišljati na bilo kakvo odupiranje

francuskoj megalomaniji. Druga grana habzburške dinastije na čelu kraljevine Španije takođe je preživljavala teške momente. Nakon poraza u sukobima sa Francuskom i *Pirinejskog mira* (1659) Španija se suočavala sa ozbiljnom krizom i kao takva više nije mogla biti prijetnja Francuskoj.²⁷ Slične probleme imala je i Nizozemska koja se nakon Vestfalskog sporazuma okrenula unutrašnjim problemima i nije više bila realna opasnost za Burbone. U tom trenutku francuska kraljevina nije imala takmaca ni u drugim evropskim državama. Nakon Drugog građanskog rata, ukidanja monarhije i formiranja engleske republike – Komonvelta (1649–1660), Engleska je preživljavala period političke nestabilnosti, koji je djelimično prevaziđen nakon smrti Olivera Kromvela i poziva engleskog parlamenta Čarlsu II Stjuartu da se vrati iz Pariza i započne proces restauracije monarhije. Takav režim Čarlsa II (1660–1685) u potpunosti je odgovarao Francuskoj, jer je engleski kralj u Luju XIV vidio svog idola.²⁸ Od ostalih evropskih država, Poljska je bila u potpunom rasulu i propadanju. Za razliku od nje, do tada stabilna Švedska, koja je svoju moć i snagu stekla za vrijeme Tridesetogodišnjeg rata i vojevanja slavnog Gustava Adolfa, izgubila je 1660. godine sposobnog kralja Karla X na čije mjesto dolazi maloljetni Karlo XI, što je početak nestabilnosti za sjevernu silu. Rusko carstvo – prostrano i mnogoljudno – teško se moglo svrstati u evropsku državu; imalo je slabašnu vojsku i primitivnu administraciju, a u spoljnoj politici skoncentrisano na najbliže susjede.²⁹ Slabosti ostalih evropskih država postaju još uočljivije kada se uporede sa snagom Francuske, koja je samo po broju stanovnika višestruko premašivala svaku evropsku državu, sa svojih 18 miliona podanika. Kolberove finansijske reforme znatno su ojačale zemlju i stvorile osnov najvećoj vojnoj sili, koja je na početku Lujeve vladavine brojala 100.000 vojnika, a u vrijeme Rata za špansko nasljeđe čak nevjerovatnih 400.000 ljudi pod oružjem.³⁰

Povoljna geopolitička situacija u Evropi krajem 17. i početkom 18. vijeka imala je ključni uticaj na oblikovanje spoljne politike Luja XIV. Iako ambiozni francuski monarh nije imao jasno utvrđen spoljnopolitički cilj njegove države, uspostavljanje francuske hegemonije i zaokruživanje francuske teritorije bilo je moguće samo na jedan način: slabljenjem Habzburgovaca i borbom za njihovo teritorijalno i političko nasljeđe. Zaokruživanje francuske teritorije zamišljeno

je u takozvanim *prirodnim granicama Francuske*: Rajna – Alpi – Pirineji – Atlantski okean. Upravo će proces stvaranja Francuske u zamišljenim prirodnim granicama biti osnova spoljne politike Luja XIV krajem 17. i početkom 18. vijeka.³¹

Ono što će na samom početku njegove vladavine izgledati kao prilika za uspostavljanje francuske hegemonije u Evropi, ispostaviće se da je bio put u propast francuske države, koja će pred kraj vlasti Luja XIV biti potpuno izvjesna. Četiri velika rata (Devolucionni rat 1667–1668; Nizozemski rat 1672–1678; Invazija na Nizozemsku 1680–1697. i Rat za špansko nasljeđe 1701–1714) donijeli su Luju XIV oreol najvećeg evropskog vladara, ali su njegovi naponi za uspostavljanje francuske hegemonije doveli i do objedinjavanja njegovih neprijatelja i stvaranja velikog spoljnog duga, zbog kojih je Francuska na kraju njegove vlasti bila na ivici bankrota.³²

Devolucionni rat (1667–1668)

Prvi rat Luja XIV najčešće se u istoriji naziva „Devolucionni“, trajao je kratko (1667–1668) i bio je izazvan željom Francuske da osvoji špansku Nizozemsku (Belgiju). Godine 1665. umro je španski kralj Filip IV čija je ćerka iz prvog braka, Marija Tereza, bila žena Luja XIV. Špansku krunu nasleđivao je Filipov sin iz drugog braka Karlo II, četvorogodišnje bolešljivo dijete, čija je skoro očekivana smrt bila prilika za ostvarenje davnašnjih želja francuske diplomatije.³³ Predvidjevši ovu mogućnost Filip IV je u svom testamentu isključio iz nasljedstva Mariju Terezu, a za nasljednika krune u tom slučaju naveo austrijskog cara Leopolda Habzburškog, muža princeze Marije Margarite, mlađe sestre francuske kraljice.³⁴ Ovo je bio ozbiljan izazov za Leopolda koji se u tom trenutku suočavao sa osmanskim napadima, zbog čega je jedini izlaz iz cijele situacije vidio u nekom kompromisu sa Burbonima. Znajući bezizlaznost Leopoldovog položaja, Luj XIV je ponudio nagodbu u čijoj se osnovi nalazi pravo primogeniture, kao i brabantско običajno pravo, da vladara nasljeđuju djeca iz prvog braka. Marija Tereza bila je najstarija ćerka iz prvog braka počivšeg španskog kralja Filipa IV i u njeno ime Luj XIV crpi legalnost za zauzimanje španske Nizozemske, dok Leopoldu nudi čitavu Španiju, odmah poslije smrti slabašnog Karla II.³⁵

Francuska je povukla prvi potez i u maju 1667. godine 72.000 francuskih vojnika upalo je u Špansku Nizozemsku (današnju Belgiju i Luksemburg). Već do kraja jeseni 1667. godine uspjeli su da uspostave vojnu kontrolu nad ovim prostorom. Agresivna politika Francuske dovela je do ponovnog okupljanja protestantskih država. Početkom 1668. godine sporazum o savezništvu protiv Francuske potpisuju Engleska, Nizozemska i Švedska. Takozvani *Trojni sporazum* tri protestantske države, potpisan u Hagu, predviđao je podršku katoličkoj Španiji u borbi protiv Francuza. Otvorenu ruku podrške Španija je prihvatila.³⁶ Podrška saveznika Španiji nije previše promijenila stanje na terenu. Francuska vojska početkom 1668. godine napravila je značajan napredak na frontu, što je početkom 1668. godine natjeralo Španiju na pregovore sa Lujom XIV. Francuski kralj Špancima je ponudio da biraju: da li će im ustupiti Flandriju ili Franš Konte. Španija je pristala na kompromis, ali na štetu Nizozemske. Predala je Francuskoj cijelu Flandriju (Lil, Due i Armantijer), neka mjesta u primorju (Firn i Berg), neka mjesta u pokrajini Enoa i Šarlroa.³⁷ To je privremeno zadovoljilo Luja XIV koji je sa Španijom u maju 1668. godine potpisao mirovni sporazum u Eks-la-Šapelu (Ahenu), ali je već tada bilo jasno da je prodor Francuske u Špansku Nizozemsku predstavljao samo prvi korak u ambicioznim planovima Luja XIV.³⁸

Nizozemski rat (1672–1678)

Još od Vestfalskog mirovnog sporazuma, Nizozemska je bila trn u oku Francuskoj. Napori ministra Kolbera da unaprijedi industriju i trgovinu često je ograničavala nedovoljna trgovačka snaga Francuske i činjenica da su francusku robu izvozili nizozemski trgovački brodovi, te da su od njih Francuzi kupovali svu luksuznu i drugu robu iz kolonija.³⁹ Diplomatski sporazum sa Španijom o podjeli Španske Nizozemske bio je samo uvod u dalje diplomatske dogovore oko nasljeđa Habzburgovaca i Svetog Rimskog carstva. Francuska i Austrija bile su saglasne da maloljetni Karlo II Habzburški, koji je naslijedio špansku krunu od oca Filipa IV Habzburškog, neće moći održati i očuvati jedinstvo španske teritorije. Zbog toga su u januaru 1668. godine, neposredno prije sklapanja mira u Eks-la-Šapelu, zaključile tajni sporazum o podjeli španskih teritorija na-

kon očekivane smrti Karla II. Po tom dogovoru, Francuskoj bi pripali Španska Nizozemska (Belgija), Napulj, Sicilija, sjeverna Afrika i istočni Filipini, dok bi Austrija dobila španske posjede na Pirinejskom poluostrvu, Milano, zapadnu Indiju i Sardiniju.⁴⁰

Nakon tajnog sporazuma sa Austrijom, Luj XIV postigao je i tajni sporazum sa engleskim kraljem Čarlsom II. U maju 1670. godine, u engleskoj luci Dover na Lamanšu, potpisan je tajni ugovor kojim se Čarls II obavezao da će Englesku vratiti u katoličanstvo i da će zaratiti protiv protestantske Nizozemske. Za ovaj dogovor Čarls II je dobio ogroman novac od francuskog kralja.⁴¹ Uništenje protestantske Nizozemske, koja je Vestfalskim mirovnim ugovorom dobila nezavisnost od Španije, bila je jedna od opsesija Luja XIV, te je za taj plan, osim Engleske, diplomatskim putem tražio i podršku Švedske i nekih njemačkih država, prevashodno Pruske. Određenim ustupcima u okviru njemačkih zemalja, Luj XIV dobio je podršku Švedske i uticajnih njemačkih država (Keln, Bavarska, Pruska). Za plan o konačnom obračunu sa Nizozemskom Luj XIV dobio je i izdašnu finansijsku podršku ministra Kolbera, koji je obezbijedio novac za finansiranje 120.000 vojnika, koji će učestvovati u invaziji na Nizozemsku. Engleska flota počela je već u martu 1672. godine sa napadima na nizozemske brodove, dok je frontalni napad Francuske započet 7. aprila 1672. godine, prelaskom rijeke Rajne. Za manje od deset dana francuska vojska osvojila je ključna utvrđenja i gradove u Nizozemskoj.⁴² Vojni porazi unijeli su paniku među Nizozemcima, koja je kulminirala povlačenjem Stadtholdera Nizozemske Jan de Vita, nakon čega je nastalo opšte rasulo. U tim kriznim situacijama nizozemsko plemstvo odlučilo je da upravljanje državom povjeri dinastiji Oranskih, pozivajući jednog od najvećih neprijatelja Francuske, princa Vilijama III Oranskog, da preuzme vlast. Suočen sa izvjesnim vojnim porazom Vilijam III donio je nepopularnu odluku koju su koristili i prilikom sukoba sa Španijom – otvorili su meliracione brane i potopili zemlju u okolini Amsterdama koji je bio pred predajom. Tim rizičnim potezom Vilijam III Oranski zaustavio je dalje napredovanje Francuza i obezbijedio vrijeme za pripremu nove strategije otpora prema Francuzima.⁴³ U ljeto 1672. godine uslijedile su i prve pobjede Nizozemske. Admiral Rojter je u julu 1672. godine pobijedio zajedničku englesko-francusku flotu u poznatoj bici kod

Soul-Beja, uprkos brojnoj nadmoći napadača. Nakon ovog poraza, engleska flota predvođena kraljevim bratom Džejmsom Stjuartom pokušala je da izvrši desant na obalama Nizozemske, ali je taj proboj spriječilo veliko nevrijeme koje je osujetilo engleski plan. Uslijedila je reorganizacija nizozemske flote, nakon koje je admiral Rojter na ljeto 1673. godine ostvario dvije velike pobjede na moru u bitkama kod Shonevelta i Tezela.⁴⁴ Porazi u nekoliko pomorskih bitaka, ali i sve veće nezadovoljstvo u samoj Engleskoj, doveli su do engleskog povlačenja iz ovog rata. Engleski parlament prisilio je kralja Čarlsa II Stjuarta da istupi iz rata, nakon čega je krajem 1673. godine došlo do sklapanja vojne koalicije protiv Francuske u kojoj su pored Engleske i Nizozemske učestvovali i Španija i najveći broj njemačkih država (izuzev Bavarske i Hanovera).⁴⁵

Povlačenje Engleske iz saveza sa Francuskom, kao i formiranje vojne koalicije protiv Luja XIV, uzdrmalo je francusku poziciju u Evropi. Bili su prinuđeni na povlačenje, ali su zadržali Franš-Konte koji će biti pripojen provinciji Burgundiji, i postaće integralni dio Francuske, do danas.⁴⁶ U posljednjoj fazi ovog sukoba došlo je i do velike pobjede Francuske nad nizozemsko-španskom flotom kod Sicilije, kada je stradao i slavni nizozemski admiral.⁴⁷ Posljednji pokušaj Luja XIV da preokrene situaciju u ovom ratu bilo je savezništvo sa Švedskom protiv Brandenburga, ali je nakon teškog poraza Šveđana kod Ferbelina 1675. godine bilo jasno da se do rješenja mora doći pregovorima. Mirovni pregovori vođeni su u gradu Nijmegenu, a sporazumom postignutim 1678. godine, Francuska je dobila Franš-Konte i još nekoliko gradova u toj oblasti. Osnovni ratni cilj Luja XIV da uništi Nizozemsku nije uspio, ali je ovaj mirovni sporazum i sve ono što se dešavalo tokom sukoba potvrdilo francusku dominaciju u Evropi.⁴⁸

Reunionistička politika Luja XIV

Iako mirovnim ugovorom u Nijmegenu nije ostvario proklamovane ciljeve ulaska u sukob sa Nizozemskom, Luj XIV je krajem 17. vijeka bez sumnje bio ključna politička ličnost Evrope. U tom periodu engleski kralj Čarls II bio je u sukobu sa engleskim parlamentom, koji nije podržavao prevelike troškove engleskog kralja. Vilijam III Oranski u Nizozemskoj sukobljavao se sa trgovačkim problemima i otporom republikanskih elemenata u zemlji, dok je Španija bila u

konstantnim dinastičkim problemima. Vladari italijanskih država prihvatili su francusku hegemoniju, dok je austrijski car Leopold Habzburški bio fokusiran na sukob sa Osmanskim carstvom koje je nadiralo dolinom Dunava.⁴⁹ Sve te okolnosti, kao i pritisak najbližih saradnika, uticale su na Luja XIV da započne svoju reunioničku politiku, politiku prisajedinjenja prostranih teritorija Nemačke i Španije, koristeći se pri tome nejasnim odredbama ranije potpisanih mirovnih ugovora.⁵⁰

Luj XIV pokušao je iskoristiti nedefinisane srednjovjekovne granice manjih država, koristeći nezadovoljstvo lokalnih feudalaca sa kojima je lako mogao manipulirati. U tom kontekstu osnovao je posebna tijela, jednu vrstu suda, koji su imali zadatak da dokažu i presude u svakom pojedinačnom slučaju prisajedinjenja neke teritorije Francuskoj. Tako je francuski kralj, zaodjenut plaštom zakonitosti, krenuo u bezobzirno otimanje tuđih zemalja.⁵¹ Francusko prisajedinjenje različitih grofovija i kneževina izazvalo je oštru reakciju u Evropi, ali je kap u punoj čaši bilo zauzimanje Strazbura 1681. godine.⁵² Reagovala je Španija, koja je 1683. godine objavila rat Francuskoj, ali je vrlo brzo bila prinuđena na primirje i sporazum u Regenzburgu 1684. godine, kojim je bila prisiljena na dvadesetogodišnje primirje i predaju Alzasa, Strazbura, Luksemburga i španske Flandrije Francuskoj.⁵³ Ovim sporazumom Francuska je ostvarila svoje „istorijske granice“, a Francuzi su poslije toliko vijekova konačno Rajnu gledali kao svoju rijeku.⁵⁴

Osnažen vojnim i diplomatskim pobjedama na spoljnom planu, Luj XIV donio je jednu od najkontroverznijih odluka u svojoj vladavini. U oktobru 1685. godine ukinuo je Nantski edikt kojim je njegov djeda, kralj Anri IV, 1598. godine, nakon rečenice da „Pariz vrijedi mise“, napustio hugenote, prešao u katoličanstvo, zauzeo prijestonicu i svojim bivšim protestantskim saborcima garantovao vjerske slobode.⁵⁵ Ovim potezom Luj XIV ponovo je objedinio sve protestantske države koje su bile protiv Francuske, a ključni događaj u stvaranju velike anti-francuske koalicije odigrao se u Engleskoj kada su u decembru 1688. godine engleski parlamentarci i nizozemski kralj Vilijam III Oranski svrgli sa vlasti Džejmsa II Stjuarta, koji je pobjegao kod svog starog prijatelja Luja XIV u Pariz.⁵⁶

Poziciju Luja XIV dodatno je iskomplikovao povratak Austrije, koja je nakon desetak godina sukoba sa Osmanlijama konačno mogla da se posveti situaciji na svojim zapadnim granicama.⁵⁷

Vrlo brzo je politika miješanja Luja XIV u pitanja njemačkih država naišla na organizovan otpor. Austrija, Španija, Švedska i Bavarska, kao i nekoliko država Svetog Rimskog carstva u julu 1686. godine formirale su *Auzburšku ligu* protiv Francuske, kojoj su se brzo pridružili Engleska i Nizozemska, kao i njemačke države Saksonija, Hanover i Brandenburg.⁵⁸ Cilj *Augzburške lige* bilo je vraćanje Francuske u granice definisane mirovnim sporazumom iz Nijmegena iz 1678. godine.⁵⁹ Nesvjestan realne opasnosti da će morati da ratuje sa cijelom Evropom, Luj XIV napadom na Keln započeo je sukob sa velikom antifrancuskom koalicijom. Sukobi su vođeni u Rajnskoj oblasti, Nizozemskoj i na jugu Francuske. Takođe, uz podršku francuske mornarice, u Irsku se iskrcao svrgnuti engleski kralj Džordž II Stjuart, ali je ta operacija propala nakon što su Englezi u maju 1692. godine skoro potpuno uništili francusku flotu. Pored vojnih poraza, Francuska se suočila i sa nezadovoljstvom na unutrašnjem planu, zbog nekoliko loših žetvi koje su prouzrokovale glad. Ništa bolja situacija nije bila ni na strani antifrancuske koalicije, jer su međusobne svade i neslaganje saveznika onemogućile postizanje značajnijih rezultata protiv Francuske.⁶⁰ Mirovni sporazum bio je jedino rješenje za obje strane. Sporazum je potpisan u nizozemskom gradu Ryswicku, i njime je Luj XIV bio prinuđen na ustupke velikoj koaliciji. Nizozemskoj Španiji (Belgiji) vraćeni su Šarlroa, Mons, Kurtrej, uz obavezu Francuske da povuče vojsku iz Katalonije. Francuska je vratila sve teritorije koje je osvojila nakon mirovnog sporazuma u Nijmegenu. Francuzi su bili prinuđeni da daju određene trgovinske povlastice Nizozemskoj, a jedna od ključnih odluka ovog mirovnog sporazuma bilo je priznavanje Vilijema III Oranskog za kralja Engleske.⁶¹

Rat za špansko nasljeđe (1701–1714)

Posljednji Habzburg na čelu Španije, Karlo II, sin Filipa IV, nije imao djecu niti muške nasljednike koji bi naslijedili špansku krunu, koja je pored velike krize sa kojom se suočavala, bila jedna od najmoćnijih država Evrope. Španska kraljevi-

na je, osim teritorija na Pirinejskom poluostrvu, obuhvatala i veliki dio Italije (Sardinija, Milansko vojvodstvo, Toskana, Kraljevina dvaju Sicilija), Špansku Nizozemsku (Belgija), čitavu južnu Ameriku od Ognjene zemlje do Kalifornije i Novog Meksika, najveća ostrva iz grupe Antila i najzad Kanarska (u Atlanskom okeanu), Filipinska i Marijanska ostrva (u Tihom okeanu).⁶² Francuski kralj Luj XIV Burbon tvrdio je da je on, odnosno njegov sin, jedini legitimni nasljednik španske krune. Pozivao se da je njegova supruga Marija Tereza bila najstarija ćerka španskog kralja Filipa IV i polusestra Karla II, dok je njegova majka Ana Austrijska bila sestra Filipa IV. Slične tvrdnje iznosio je i austrijski car Leopold I Habzburški koji je takođe imao bliske rođačke veze sa prethodnim španskim kraljem Filipom IV. Cijela situacija oko španskog naslijeđa izazvala je ozbiljnu zabrinutost u cijeloj Evropi, jer bi prisajedinjenje Španije bilo kojoj od dinastija Burbona ili Habzburgovaca poremetilo ravnotežu moći u Evropi. Zbog toga se kao legitimna smatrala treća opcija preuzimanja španskog naslijeđa, od strane bavarskog kneza Jozefa Ferdinanda, čija je majka bila ćerka Filipa IV.⁶³

Svjesni problema koji će uslijediti nakon smrti Karla II, velike sile su pokušale da dogovorom podijele posjede Španije. Francuska, Engleska i Nizozemska potpisale su 1698. godine sporazum o podjeli španskog naslijeđa. Po tom dogovoru, najveći dio teritorija trebalo je da preuzme bavarski knez Jozef Ferdinand. Engleskom kralju Vilijemu III Oranskom po tom sporazumu garantovana su kolonijalna prava u Indiji, dok je Luj XIV trebalo da dobije Siciliju, Sardiniju i toskanske luke, kao nasljeđe za njegovog sina – prijestolonasljednika.⁶⁴ Savršeni plan podjele španskih teritorija osujetila su dva događaja: projektovani nasljednik – bavarski knez Jozef Ferdinand je umro, a u samoj Španiji stvorena je široka politička koalicija koja se usprotivila odluci velikih sila da rasparčaju i podijele španske posjede.⁶⁵ Cijelu situaciju dodatno je zakomplikovao testament Karla II, koji je pod snažnim francuskim uticajem svoje posjede nakon smrti u novembru 1700. godine ostavio unuku Luju XIV – vojvodi Filipu od Anžuja.⁶⁶ Dvije nedjelje kasnije, Luj XIV u Versaju predstavio je novog španskog kralja, svog unuka, riječima: „*Gospodo, ovde vidite kralja Španije. Njegovo poreklo ga je pozvalo toj kruni; preminuli kralj je tako naredio u svom testamentu; cela* (španska, prim.

aut.) *nacija to želi i usrdno me preklinje da dam svoj pristanak. Takva je želja neba; ispunjavam je s radošću!*" Mladom kralju se obratio: "*Budi dobar Španac – to je sada tvoja prva dužnost; ali zapamti da si rođen kao Francuz...*" Patetiku trenutka upotpunio je španski ambasador u Versaju, pavši na koljena uz čuvenu rečenicu: „*Nema više Pirineja.*”⁶⁷ Habzburzi su poslije skoro dva vijeka rastavljeni od španskog trona, a Filip od Anžuja pozdravljen je i u Madridu, kao španski kralj Filip V.⁶⁸

Jednostran pristup francuskog kralja oko pitanja španskog nasljeđa očekivano je okupio njegove stare neprijatelje. U septembru 1701. godine u Hagu, u Nizozemskoj, obnovljen je antifrancuski savez u koji su ušli Engleska, Nizozemska, Austrija, Brandenburg, Hanover, Danska i Falačka. Sa druge strane, osim Španije sa svojim posjedima, na stranu Francuske stali su i Savoja, Portugal, Bavarska i Keln. Savoja i Portugal 1703. godine prešli su na suprotnu stranu, dok Švedska u ovom sukobu nije učestvovala, zauzeta Sjevernim ratom s Rusijom (1700–1721).⁶⁹,

Ključni pravac napredovanja francuske vojske bio je usmjeren prema Beču, austrijskoj prijestonici, koja je 1704. godine bila ranjiva zbog velike pobune koja je izbila u Ugarskoj. Austrijskoj vojsci u odbrani Beča pomogli su Englezi koji su bili raspoređeni u Nizozemskoj. U avgustu 1704. godine engleski general vojvoda Marlborough i Eugen Savojski pobjedili su Francuze nakon čega je Bavarska izašla iz savezništva sa Francuskom.⁷⁰ Engleska i nizozemska flota su u avgustu 1704. osvojili Gibraltar, a 1705. godine i Barselonu, odakle je pružana podrška austrijskim snagama, koje su se borile protiv Španaca i Francuza. Naredne, 1706. godine, uslijedili su francuski porazi u Nizozemskoj, a tokom te i 1707. godine Eugen Savojski osvojio je Italiju. Suočen sa porazima na svim frontovima, Luj XIV je 1706. godine ponudio primirje, ali su Englezi tu ponudu odbili, nakon čega su ratne operacije nastavljene.⁷¹ U međuvremenu, Luj XIV se suočio sa ogromnim nezadovoljstvom i pobunama u samoj Francuskoj, jer su zbog povećanja poreza i nerodnih godina posljedice njegove ambiciozne politike počeli osjećati svi Francuzi.⁷² Tokom 1708. i 1709. godine uslijedili su novi francuski porazi, nakon kojih je Luj XIV ponovo tražio primirje. Saveznici su ponudili

teške uslove mirovnog sporazuma, između ostalog i obavezu da novi španski kralj Filip V – Lujev unuk – napusti Španiju, što Francuzi nijesu mogli prihvatiti. Usljedili su novi porazi Francuske zarad kojih je Luj XIV 1710. godine ponovo tražio primirje, koje zbog preteških zahtjeva saveznika ponovo nije mogao prihvatiti. Završne borbe za špansko naslijeđe otpočele su nakon 1710. godine kada su saveznici pokrenuli veliku ofanzivu u Španiji. Iako su u jednom trenutku stigli do Madrida, saveznici nijesu uspjeli zadati završni udarac Burbonima i njihovim saveznicima. Englezi koji su u prethodnom periodu odbijali primirje, u januaru 1711. godine poslali su u Pariz izaslanike u pokušaju postizanja sporazuma.⁷³ Englezi su bili zabrinuti zbog jačanja Austrije, posebno nakon smrti Josefa I Habzburškog i dolaska na vlast njegovog brata Karla VI 1711. godine, koji je bio jedan od ranijih kandidata za prijesto Španije. Dalje snaženje Austrije za Englesku je bilo mnogo izazovnije od jačanja Burbona, jer je postojala realna opasnost da kroz Karla VI dođe do objedinjavanja austrijske i španske krune. U strahu od snaženja Habzburgovaca, Englezi su Luju XIV ponudili veoma povoljne uslove primirja. Nudili su da Lujev unuk Filip V ostane kralj Španije i njenih posjeda u Americi, uz garancije da Burboni neće moći da objedine krune Francuske i Španije. Englezi su dobili Gibraltar i niz trgovačkih povlastica, između ostalog i pravo da u španske kolonije svake godine uvezu 4.800 robova iz Afrike. Francuska zadržava Alzas, Franš-Konte i granicu s katoličkom Nizozemskom iz 1679. godine, a ustupa daleke posjede Akadiju i Novu zemlju, oblast Hadsona i nekoliko malih Antila. Sačuvana su dva za Francusku vrlo bitna grada: Lil i Strazbur. Sporazum je garantovao i podizanje određenih utvrđenja u njemačkim zemljama i Nizozemskoj, kao zaštite od mogućih francuskih upada.⁷⁴ Mirovni sporazum potpisan je 1713. godine u Utrehtu. Bez obzira na to što je ovaj mirovni sporazum značio kraj snova o francuskoj dominaciji u Evropi, Luj XIV bio je zadovoljan jer je ono što je dobio u Utrehtu bilo mnogo bolje od onoga što je očekivao 1709/10. godine, suočen sa vojnim porazima na svim frontovima. Sa druge strane, mirovni sporazum u Utrehtu vratio je Evropi ravnotežu uspostavljenu Vestfalskim mirovnim sporazumom. Francuska hegemonija bila je okončana, a princip ravnoteže i balansa među velikim silama potvrđen kao osnova međunarodnog poretka.⁷⁵

ZAKLJUČAK

Period vlasti Luja XIV (1643–1715) predstavlja ključnu etapu pozicioniranja Francuske kao najmoćnije evropske države 17. vijeka. To je nastavak politike koju su utemeljili kardinali Rišelje i Mazaren, koja je svoj puni iskaz dobila u snažnoj centralizovanoj državi, apsolutističkog karaktera, koju je personifikovao Luj XIV. Ipak, u procesu etabliranja Francuske, kao najmoćnije evropske države, koja je bila u prilici da uspostavi političku, diplomatsku i vojnu hegemoniju nad Evropom, vrlo važnu ulogu imale su prilike u drugim državama na Starom kontinentu. Nakon Tridesetogodišnjeg rata, Francuska će predstavljati jedinu državu koja će biti u stanju da o svojim geopolitičkim interesima razmišlja izvan svojih granica, i da bude dovoljno snažna da utiče na političke procese u tim zemljama. Sredinom 17. vijeka, kada na čelo Francuske dolazi Luj XIV, sve uticajnije zemlje Evrope su manje-više zauzete nekim sopstvenim unutrašnjim pitanjima. Austrija se na istoku borila sa Osmanskim carstvom, suočena sa unutrašnjim pobunama u Ugarskoj, koje je na izvjestan način podržavala Francuska. Njihov uticaj u Svetom Rimskom carstvu bio je ograničen, što su iskoristili Francuzi za širenje sopstvenog uticaja u važnim njemačkim državama. Druga grana Habzburške dinastije u Španiji proživljavala je period najteže krize, suočena sa konstantnom opasnošću rasparčavanja njenih teritorija. Protestantska Nizozemska je pokušavala da očuva svoj trgovinski i ekonomski uticaj, lišena podrške Engleske, koja zbog svojih unutrašnjih izazova nije mogla pomoći Nizozemskoj. U Engleskoj je došlo do revolucionarne smjene vlasti, koja je dovela do građanskog rata, restauracije monarhije i konačno odlaska dinastije Stjuarta. Švedska i Rusija bile su zauzete direktnim vojnim sukobom, i nijesu previše mogle uticati na kreiranje evropske politike. Pozicija Francuske u Evropi druge polovine 17. i početkom 18. vijeka nije bila uslovljena samo nedostatkom snažnog takmaca u drugim evropskim državama. Naprotiv, ne manje važnu ulogu u tom procesu imale su i unutrašnje reforme i način organizovanja francuske države. Široke finansijske reforme u prvim decenijama vlasti stvorile su uslove za stvaranje i naoružavanje velike francuske vojske koja je sprovodila političke zamisli Luja XIV.

Iako se u konačnom bilansi spoljne politike Luja XIV mogu posmatrati u kontekstu etabliranja Francuske u najmoćniju državu Evrope, cijena koja je plaćena bila je ogromna. Teritorijalna proširenja Francuske, i zaokruživanje njenih „istorijskih granica” dovelo je do smrti nekoliko miliona francuskih vojnika i građana. Pored toga, Francuska je izgubila svoje kolonijalne posjede i pomorsku flotu, a stanovništvo se zbog povećanja poreskih obaveza konstantno suočavalo sa izazovima siromaštva. Francuski budžet je već od 1672. godine bio u deficitu, a već 1676. godine redovni prihodi su pokrivali svega 2/3 potrošnje. Bezizlaznost finansijske propasti i njome uzrokovane patnje većine Francuza, nagovještavale su 14. juli 1789. godine. Tako je proces uspostavljanja francuske hegemonije za vrijeme vlasti Luja XIV samo djelimično uspio, jer je na kraju rata za špansko nasljeđe Evropa bila na manje-više istim pozicijama kao i nakon Tridesetogodišnjeg rata. Uspostavljena ravnoteža nakon Utrehtskog mira ipak je imala drugi karakter od onoga definisanog Vestfalskim mirom, jer je nova Evropa počela da se okuplja i homogenizuje na osnovu političkih ciljeva, ekonomskih i trgovinskih interesa, dok je period vjerske i etničke homogenizacije ostavila iza sebe.

NAPOMENE-NOTES:**(Endnotes)**

- 1 Žil Mazaren rođen je 1602. godine u planinskom kraju Abruci, u siromašnoj sicilijanskoj porodici, kao Đulijo Macarini. Školovao se kod jezuita u Rimu i na Univerzitetu u Alkali, nakon čega je radio kao papski emisar. Godine 1634. otišao je u Pariz kao papski nuncije, gde je upoznao Rišeljea. Uzeo je francusko državljanstvo, da bi ga 1641. godine Luj XIII po Rišeljeovom nalogu okitio kardinalskim šešikom. Pred smrt Rišelje ga je preporučio kralju kao najsposobnijeg kandidata za prvog ministra. Luj XIII je 1643. godine, po običaju, prihvatio savjet. Više o tome vidjeti u: David J. Sturdy, *Richelieu and Mazarin. A Study in Statesmanship*, Palgrave Macmillan, London, 2004, p. 87–93; Pьer Guber, *Mazarini*, «Kron-Press», Moskva, 2000, p. 15–63.
- 2 John C. Rule, „Louis XIV Roi-Bureaucrate”, in *Louis XIV and the Craft of Kingship*, Edited by John C. Rule, Ohio State University Press, Columbus, 1969, p. 3–92.
- 3 David J. Sturdy, *Richelieu and Mazarin. A Study in Statesmanship*, Palgrave Macmillan, London, 2004, p. 107–126; John C. Rule, „Louis XIV Roi-Bureaucrate”, in *Louis XIV and the craft of kingship*, Edited by John C. Rule, Ohio State University Press, Columbus, 1969, p. 91.
- 4 Geoffrey Treasure, *Louis XIV*, Routledge, New York, 2013, p. 109–113; J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 13–17.
- 5 Philip Mansel, *King of the World. The Life of Louis XIV*, The University of Chicago Press, Chicago, 2020, p. 301–325.
- 6 John A. Lynn, *The Wars of Louis XIV, 1667–1714*, Longman, London, 1999, p. 24.
- 7 William Doyle, *France and the age of Revolution. Regimes Old and New from Louis XIV to Napoleon Bonaparte*, I. B. Tauris, London, 2013, p. 7–23; J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 21.
- 8 Geoffrey Treasure, *Louis XIV*, Routledge, New York, 2013, p. 180–197; Philip Mansel, *King of the World. The Life of Louis XIV*, The University of Chicago Press, Chicago, 2020, p. 230–254; Pjer Šoni, *Civilizacija klasične Evrope*, Jugoslavija, Beograd, 1977, str. 397–413.
- 9 J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 1–2.
- 10 David J. Sturdy, *Richelieu and Mazarin. A Study in Statesmanship*, Palgrave Macmillan, London, 2004, p. 93–97; Jeremy Black, *From Louis XIV to Napoleon: The Fate of the Great Power*, UCL Press, London, 2001, p. 48–54; Pьer Guber, *Mazarini*, «Kron-Press», Moskva, 2000.
- 11 John Pike, *The Thirty Years War, 1618–1648. The First Global War and the end of Habsburg Supremacy*, Pen & Sword Military, Barnsley, 2022, p. 401–439, 446–453.
- 12 Vestfalski mirovni sporazum zapravo predstavlja zbirni naziv za dva mirovna sporazuma potpisana u oktobru 1648. godine u vestflalskim gradovima Minsteru i Osnabriku. Više o Vestfalskom miru vidjeti u: Joachim Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire: Volume 1: Maximilian I to the Peace of Westphalia, 1493–1648*, Oxford University Press, New York, 2012, p. 619–631; Richard Bonney, *The Thirty Years' War 1618-1648*, Osprey Publishing, Oxford, 2002, p. 82–91.

- 13 Paul Sonnino, *Mazarin's Quest. The Congress of Westphalia and the Coming of the Fronde*, Harvard University Press, Cambridge, London, 2008, p. 152–171; John A. Lynn, *The Wars of Louis XIV, 1667–1714*, Longman, London, 1999, p. 10–11.
- 14 Geoffrey Treasure, *Louis XIV*, Routledge, New York, 2013, p. 7–13; Jeremy Black, *From Louis XIV to Napoleon: The Fate of the Great Power*, UCL Press, London, 2001, p. 34–35.
- Najopširniji prikaz ere građanskih ratova može se pronaći u: Рѣтер Губер, *Mazarini*, «Kron-Press», Moskva, 2000.
- 15 Jedan od elemenata ovog dogovora bio je i veliki miraz koji je španski kralj Filip IV trebalo da plati Francuzima. Miraz od 500 000 francuskih zlatnika (franaka) nikada nije isplaćen, što je Francuskoj dalo povod da 1668. godine zarati sa Španijom u okviru takozvanog Devolucionog rata.
- 16 J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 34; Philip Mansel, *King of the World. The Life of Louis XIV*, The University of Chicago Press, Chicago, 2020, p. 75–77.
- 17 Donald H. Penington, *Evropa u sedamnaestom veku*, Clio, Beograd, 2002, str. 568–570.
- 18 J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 20–24.
- 19 Philip Mansel, *King of the World. The Life of Louis XIV*, The University of Chicago Press, Chicago, 2020, p. 24, 150, 344–345; J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 26–27; Hilар Bellok, *Rišebe, Aleteйa*, Moskva, 2002, p. 50.
- 20 Geoffrey Treasure, *Louis XIV*, Routledge, New York, 2013, p. 129–130; Eduar Peroa, Rože Duse, Andre Latrej, *Istorija Francuske I*, Prosveta, Beograd, 1961, str. 474–475.
- 21 Geoffrey Treasure, *Louis XIV*, Routledge, New York, 2013, p. 74–94.
- 22 William F. Church, „Louis XIV and Reason of State”, in *Louis XIV and the craft of kingship*, Edited by John C. Rule, Ohio State University Press, Columbus, 1969, p. 366.
- 23 Юрић V. Borisov, *Diplomatija Людовика XIV*, Centr obrazovatelъной literaturы, Moskva, 2002, p. 79.
- 24 Nikola Samardžić, *Francuska i Turska 1687–1691*, Istorijski institut SANU, Beograd, 1992, str. 31.
- 25 J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 20.
- 26 Victor-L. Tapie, „Louis XIV's Methods in Foreign Policy”, in *Louis XIV and Europe*, Edited by Ragnhild Hatton, The Macmillan Press Ltd, London, 1976, p. 3.
- 27 Nikola Samardžić, *Istorija Španije*, Plato, Beograd, 2003, str. 258–282.
- 28 Philip Mansel, *King of the World. The Life of Louis XIV*, The University of Chicago Press, Chicago, 2020, p. 44, 64–65, 89–90; Cathal J. Nolan, *Wars of the age of Louis XIV, 1650–1715: an encyclopedia of global warfare and civilization*, Greenwood Press, Westport, 2008, p. 133–135.
- 29 Cathal J. Nolan, *Wars of the age of Louis XIV, 1650–1715: an encyclopedia of global warfare and civilization*, Greenwood Press, Westport, 2008, p. 365–366, 409–410, 455–456; *Svet u ekspanziji – ilustrovana istorija sveta III*, Narodna knjiga, Vuk Karadžić, Rad, Beograd, 1984, str. 96.

- 30 John A. Lynn, *The Wars of Louis XIV, 1667–1714*, Longman, London, 1999, p. 50; William Doyle, *France and the age of Revolution. Regimes Old and New from Louis XIV to Napoleon Bonaparte*, I. B. Tauris, London, 2013, p. 15–23.
- 31 Peter Sahlins, „Natural Frontiers Revisited: France’s Boundaries since the Seventeenth Century”, *The American Historical Review*, 95 (3), 1990, p. 1430–1435.
- 32 Guy Rowlands, *The Financial Decline of a Great Power. War, Influence, and Money in Louis XIV’s France*, Oxford University Press, Oxford, 2012, p. 228–239.
- 33 Cathal J. Nolan, *Wars of the age of Louis XIV, 1650–1715: an encyclopedia of global warfare and civilization*, Greenwood Press, Westport, 2008, p. 513; Aleksandr N. Badak, Igorъ E. Voïnič, *Vsemirnaia istoria, epoha angliŭskoï revoliucii*, AST Harvest, Moskva–Minsk, 2001, p. 364–365.
- 34 Philip Mansel, *King of the World. The Life of Louis XIV*, The University of Chicago Press, Chicago, 2020, p. 151–152; S. D. Skaskin, O. L. Vajnštajn, *Istorija srednjeg veka II*, Naučna knjiga, Beograd, 1952, str. 314.
- 35 J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 35; Eduar Peroa, Rože Duse, Andre Latrej, *Istorija Francuske I*, Prosveta, Beograd, 1961, str. 465–466.
- 36 Geoffrey Treasure, *Louis XIV*, Routledge, New York, 2013, p. 161–165; *Svet u ekspanziji – ilustrovana enciklopedija*, Narodna knjiga, Vuk Karadžić, Rad, Beograd, 1984, str. 97.
- 37 Jeremy Black, *From Louis XIV to Napoleon: The Fate of the Great Power*, UCL Press, London, 2001, p. 40; Dragoljub Živojinović, *Uspon Evrope*, Službeni list, Beograd, 1995, str. 227–228; Vil Djurant, *Doba Luja XIV*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2002, str. 51.
- 38 J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 36.
- 39 Donald H. Penington, *Evropa u sedamnaestom veku*, Clio, Beograd, 2002, str. 578.
- 40 Jeremy Black, *From Louis XIV to Napoleon: The Fate of the Great Power*, UCL Press, London, 2001, p. 41; Philip Mansel, *King of the World. The Life of Louis XIV*, The University of Chicago Press, Chicago, 2020, p. 152.
- 41 Donald H. Penington, *Evropa u sedamnaestom veku*, Clio, Beograd, 2002, str. 578.
- 42 Cathal J. Nolan, *Wars of the age of Louis XIV, 1650–1715: an encyclopedia of global warfare and civilization*, Greenwood Press, Westport, 2008, p. 119–122; John Lynn, *The Wars of Louis XIV, 1667–1714*, Longman, London, 1999, p. 113.
- 43 Aleksandr N. Badak, Igorъ E. Voïnič, *Vsemirnaia istoria, epoha angliŭskoï revoliucii*, AST Harvest, Moskva–Minsk, 2001, str. 366; *Svet u ekspanziji – ilustrovana istorija sveta III*, Narodna knjiga, Vuk Karadžić, Rad, Beograd, 1984, str. 98.
- 44 George Satterfield, *Princes, Posts and Partisan. The Army of Louis XIV and Partisan Warfare in the Netherlands (1673–1678)*, Brill, Leiden, 2003, p. 22; Cathal J. Nolan, *Wars of the age of Louis XIV, 1650–1715: an encyclopedia of global warfare and civilization*, Greenwood Press, Westport, 2008, p. 11; Eduar Peroa, Rože Duse, Andre Latrej, *Istorija Francuske I*, Prosveta, Beograd, 1961, str. 476–478.
- 45 George Satterfield, *Princes, Posts and Partisan. The Army of Louis XIV and Partisan Warfare*

in the Netherlands (1673–1678), Brill, Leiden, 2003, p. 23–24; Svet u ekspanziji – ilustrovana istorija sveta III, Narodna knjiga, Vuk Karadžić, Rad, Beograd, 1984, str. 98.

46 J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 37; Dragoljub Živojinović, *Uspon Evrope*, Službeni list, Beograd, 1995, str. 228.

47 Cathal J. Nolan, *Wars of the age of Louis XIV, 1650–1715: an encyclopedia of global warfare and civilization*, Greenwood Press, Westport, 2008, p. 21–22; Eduar Peroa, Rože Duse, Andre Latrej, *Istorija Francuske I*, Prosveta, Beograd, 1961, str. 477–478.

48 Philip Mansel, *King of the World. The Life of Louis XIV*, The University of Chicago Press, Chicago, 2020, p. 183; Geoffrey Treasure, *Louis XIV*, Routledge, New York, 2013, p. 173–175.

49 Saznavši za opsadu Beča, jula 1683. godine, Luj nije mogao da se u potpunosti ogлуši o apel za pomoć cara Leopolda I, upućen svim hrišćanskim vladarima. Ne želeći da kvari dobre odnose sa Turcima, francuski kralj je izjavio da ne može da pošalje pomoć, ali da nudi primirje, koje će omogućiti knezovima Carstva da pomognu svom suverenu. Vidjeti više u: Nikola Samardžić, *Francuska i Turska 1687–1691*, Istorijски institut SANU, Beograd, 1992, str. 49.

50 John Lynn, *The Wars of Louis XIV, 1667–1714*, Longman, London, 1999, p. 162–163; Aleksandr N. Badak, Igorъ E. Voјnič, *Vsemirnaia istoria, epoha anglijskoj revoliucii*, AST Harvest, Moskva–Minsk, 2001, p. 367.

51 Nikola Samardžić, *Francuska i Turska 1687–1691*, Istorijски institut SANU, Beograd, 1992, str. 48–49.

52 Geoffrey Treasure, *Louis XIV*, Routledge, New York, 2013, p. 202–208; Eduar Peroa, Rože Duse, Andre Latrej, *Istorija Francuske I*, Prosveta, Beograd, 1961, str. 519–520.

53 Nikola Samardžić, *Istorija Španije*, Plato, Beograd, 2003, str. 279; Aleksandr N. Badak, Igorъ E. Voјnič, *Vsemirnaia istoria, epoha anglijskoj revoliucii*, AST Harvest, Moskva–Minsk, 2001, p. 367.

54 Vil Djurant, *Doba Luja XIV*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2002, str. 52–53.

55 J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 27–30.

56 Geoffrey Treasure, *Louis XIV*, Routledge, New York, 2013, p. 242–243; J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 41–42; Ivanka Ćuković-Kovačević, *Istorija Engleske: kratak pregled*, Naučna knjiga, Beograd, 1995, str. 118–119.

Izuzetno lijep prikaz Slavne revolucije i Vilijema Oranskog nalazi se u: Borislav Pekić, *Sentimentalna povest Britanskog carstva*, Tir Solaris, Novi Sad, 1999, str. 206–212.

57 Nikola Samardžić, *Francuska i Turska 1687–1691*, Istorijски institut SANU, Beograd, 1992, str. 213.

58 Jeremy Black, *From Louis XIV to Napoleon: The Fate of the Great Power*, UCL Press, London, 2001, p. 48–54.; Philip Mansel, *King of the World. The Life of Louis XIV*, The University of Chicago Press, Chicago, 2020, p. 325; Eduar Peroa, Rože Duse, Andre Latrej, *Istorija Francuske I*, Prosveta, Beograd, 1961, str. 521–522.

59 Ian Dunlop, *Louis XIV*, Pimlico, London, 2000, p. 313.

- 60 J. H. Shennan, *Louis XIV*, Routledge, London, 2005, p. 40–42.
- 61 Юрий V. Borisov, *Diplomatija Ludovika XIV*, Centr obrazovatel'noj literatury, Moskva, 2002, p. 253; Dragoljub Živojinović, *Uspomene na Evrope*, Službeni list, Beograd, 1995, str. 230; Donald H. Penington, *Evropa u sedamnaestom veku*, Clio, Beograd, 2002, str. 590.
- 62 Christofer Storrs, *The Resilience of the Spanish Monarchy 1665–1700*, Oxford University Press, Oxford, 2006, p. 6–7; Nikola Samardžić, *Istorija Španije*, Plato, Beograd, 2003, str. 295–296.
- 63 James Falkner, *The War on the Spanish Succession 1701–1714*, Pen & Sword Military, Barnsley, 2015, p. 1–3; John Lynn, *The Wars of Louis XIV, 1667–1714*, Longman, London, 1999, p. 267–268.
- 64 Юрий V. Borisov, *Diplomatija Ludovika XIV*, Centr obrazovatel'noj literatury, Moskva, 2002, p. 279–283; Vil Djurant, *Doba Luja XIV*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2002, str. 646–647.
- 65 John Lynn, *The Wars of Louis XIV, 1667–1714*, Longman, London, 1999, p. 268; Eduar Peroa, Rože Duse, Andre Latrej, *Istorija Francuske I*, Prosveta, Beograd, 1961, str. 540–541.
- 66 James Falkner, *The War on the Spanish Succession 1701–1714*, Pen & Sword Military, Barnsley, 2015, p. 6–8.
- 67 Vil Djurant, *Doba Luja XIV*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2002, str. 648; Philip Mansel, *King of the World. The Life of Louis XIV*, The University of Chicago Press, Chicago, 2020, p. 362.
- Neki riječi „Nema više Pirineja” pripisuju samom Luju XIV – vidjeti u: Aleksandr N. Badak, Igorъ E. Vojnič, *Vsemirnaia istoria, epoha anglijskoj revoliucii*, AST Harvest, Moskva–Minsk, 2001, p. 368.
- 68 Nikola Samardžić, *Istorija Španije*, Plato, Beograd, 2003, str. 297.
- 69 James Falkner, *The War on the Spanish Succession 1701–1714*, Pen & Sword Military, Barnsley, 2015, p. 21–30; *Svet u ekspanziji - ilustrovana istorija sveta*, Narodna knjiga, Vuk Karadžić, Rad, Beograd, 1984, str. 100.
- 70 John Lynn, *The Wars of Louis XIV, 1667–1714*, Longman, London, 1999, p. 286–294; James Falkner, *The War on the Spanish Succession 1701–1714*, Pen & Sword Military, Barnsley, 2015, p. 60–75.
- 71 Cathal J. Nolan, *Wars of the age of Louis XIV, 1650–1715: an encyclopedia of global warfare and civilization*, Greenwood Press, Westport, 2008, p. 519–521; John Lynn, *The Wars of Louis XIV, 1667–1714*, Longman, London, 1999, p. 309–310.
- 72 Cormac O'Grada, Jean-M. Chevet, „Famine and Market in Ancient Regime France”, *The Journal of Economic History*, 62 (3), 2002, p. 706–733; Philip Mansel, *King of the World. The Life of Louis XIV*, The University of Chicago Press, Chicago, 2020, p. 399–403.
- 73 Philip Mansel, *King of the World. The Life of Louis XIV*, The University of Chicago Press, Chicago, 2020, p. 389–393, 403–414.
- 74 Юрий V. Borisov, *Diplomatija Ludovika XIV*, Centr obrazovatel'noj literatury, Moskva,

2002, p. 303–307; Donald H. Penington, *Evropa u sedamnaestom veku*, Clio, Beograd, 2002, str. 598–601; Metju Anderson, *Evropa u osamnaestom veku*, Clio, Beograd, 2003, str. 5–7; Dragoljub Živojinović, *Uspom Evrope*, Službeni list, Beograd, 1995, str. 231–232.

Jedna od značajnijih tekovina ovog rata jeste ustanova državnog duga, velikih zajmova koje bi vraćale generacije koje dolaze. Ovoj praksi podlegle su prije svih poražena Francuska i ekonomski iscrpljena Engleska. Vidjeti više u: Borislav Pekić, *Sentimentalna povest Britanskog carstva*, Tir Solaris, Novi Sad, 1999, str. 215.

75 James Falkner, *The War on the Spanish Succession 1701–1714*, Pen & Sword Military, Barnsley, 2015, p. 212–220; Jeremy Black, *From Louis XIV to Napoleon: The Fate of the Great Power*, UCL Press, London, 2001, p. 65.

REFERENCES:

- Svet u ekspanziji – ilustrovana istorija sveta III. Narodna knjiga, Vuk Karadžić, Rad, Beograd, 1984.
- Anderson, M. Evropa u XVIII veku. Clio, Beograd, 2003.
- Badak, A. N., Воїнић, I. E., *Vsemirnaia istoriia, epoha angliiskoi revoliucii*. AST Harvest, Moskva-Minsk, 2001..
- Black, J. *From Louis XIV to Napoleon: The Fate of the Great Power*. UCL Press, London, 2001..
- Bonney, R. *The Thirty Years' War 1618-1648*. Osprey Publishing, Oxford, 2002.
- Borisov, Ю. V. *Diplomatia Людовика XIV*. Centr obrazovatel'noi literatury, Moskva, 2002.
- Bellok, H. *Rišeľe. Aleteĭa*, Moskva, 2002.
- Church, W. F. „Louis XIV and Reason of State”. in: *Louis XIV and the craft of kingship*. Edited by John C. Rule. Ohio State University Press, Columbus, 1969, 362-406.
- Ćuković-Kovačević, I. *Istorija Engleske: kratak pregled*. Naučna knjiga, Beograd, 1995.
- Doyle, W. *France and the age of Revolution. Regimes Old and New from Louis XIV to Napoleon Bonaparte*. I.B. Tauris, London. 2013.
- Dunlop, I. *Louis XIV*. Pimlico, London, 2000.
- Djurant, V. *Doba Luja XIV*. Narodna knjiga-Alfa, Beograd, 2002.
- Falkner, J. *The War on the Spanish Succession 1701-1714*. Pen & Sword Military, Barnsley, 2012.
- Guber, P. *Mazarini*. «Kron-Press», Moskva, 2000.
- Lynn, J. *The Wars of Louis XIV, 1667-1714*. Longman, London,

1999.

- Mansel, P. *King of the World. The Life of Louis XIV.* The University of Chicago Press, Chicago, 2020.
- Nolan, C. J. *Wars of the age of Louis XIV, 1650-1715: an encyclopedia of global warfare and civilization.* Greenwood Press, Westport, 2008.
- O'Grada, C., Chevet, J.-M. Famine and Market in *Ancient Regime France.* *The Journal of Economic History*, Vol. 62, No. 3, 2002, 706-733.
- Penington, D. H. *Evropa u sedamnaestom veku.* Clio, Beograd, 2002.
- Pike, J. *The Thirty Years War, 1618-1648. The First Global War and the end of Habsburg Supremacy.* Pen & Sword Military, Barnsley, 2022.
- Pekić, B. *Sentimentalna povest Britanskog carstva.* Tir Solaris, Novi Sad, 1999.
- Peroa, E., Duse, R., Latrej, A. *Istorija Francuske I.* Prosveta, Beograd, 1961.
- Rowlands, G. *The Financial Decline of a Great Power. War, Influence, and Money in Louis XIV's France.* Oxford University Press, Oxford, 2012.
- Rule, J. C. "Louis XIV Roi-Bureaucrate". in: *Louis XIV and the Craft of Kingship.* Edited by John C. Rule. Ohio State University Press, Columbus, 1969, 3-101.
- Sahlins, P. Natural Frontiers Revisited: France's Boundaries since the Seventeenth Century. *The American Historical Review*, Vol. 95, No. 3, 1990, 1423-1451.
- Satterfield, G. *Princes, Posts and Partisan. The Army of Louis XIV and Partisan Warfare in the Netherlands (1673-1678).* Brill, Leiden, 2003.
- Shennan, J. H. *Louis XIV.* Routledge, London, 2005.

- Skaskin, S. D., Vajnštajn, O. L. *Istorija srednjeg veka II*. Naučna knjiga, Beograd, 1952.
- Sonnino, P. *Mazarin's Quest. The Congress of Westphalia and the Coming of the Fronde*. Harvard University Press, Cambridge, London, 2008.
- Storrs, C. *The Resilience of the Spanish Monarchy 1665–1700*. Oxford University Press, Oxford, 2006.
- Sturdy, D. J. *Richelieu and Mazarin. A Study in Statesmanship*. Palgrave Macmillan, London, 2004.
- Samardžić, N. *Francuska i Turska 1687-1691*. Istorijski institut SANU, Beograd, 1992.
- Samardžić, N. *Istorija Španije*. Plato, Beograd, 2003.
- Šoni, P. *Civilizacija klasične Evrope*. Jugoslavija, Beograd, 1977.
- Tapie, V.-L. "Louis XIV's Methods in Foreign Policy". in: *Louis XIV and Europe*. Edited by Ragnhild Hatton. The Macmillan Press Ltd, London, 1976, 3-15.
- Treasure, G. *Louis XIV*. Routledge, New York, 2013.
- Whaley, J. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume 1: Maximilian I to the Peace of Westphalia, 1493-1648*. Oxford University Press, New York, 2012.
- Živojinović, D. *Uspon Evrope*. Službeni list, Beograd, 1995.